

to, imati vremena da se oslobodi? I zar ne treba da se boji nasilja, da ga se boji kao filosof, pošto će ga ono sprečiti da postane ili da bude mudar? On zna šta je to biti mudar: kakvo jemstvo ima da će on lično biti mudar, on, taj čovek, ta razumna životinja, da neće pokleknuti, da neće podleći pred opasnošću, da se neće uplašiti pred bikom tiranina ili mrštenjem voljenog bića? On hoće da ne bude dostojan, on se nada da to neće biti, odlučio je da će pre umreti nego žrtovati razumu; ali da li će tu odluku, važeću danas, donetu juče, biti u stanju da odelotvori neodređenog dana kušnje? Nije li se strast podmuklo ušunjala u njega? Nije li već iznutra podriven pre nego što se bude našao licem u lice sa spoljašnjim nasiljem? Kao što drugi strepe od onoga što ih zadesava spolja, ne treba li i on da strepi od onoga što mu preći iznutra? Da li je ikad razumno siguran u svoj razum?

To ne bi ni mogao da bude — osim kad ljudski život ne bi bio takav da on može da zna da je njegov strah strah bez osnove. Drugim rečima, potrebno je da ljudski svet bude takav da u njemu nema mesta za strast, da negativnost i želja doprinose sazdanju takve forme života u kojoj bi čovek, ljudi bili zaštićeni od nasilja, da njihov karakter bude na takav način oblikovan ili preoblikovan da pojedinac ne bude guran ka strasti nego ka razumu.

Postoji, dakle, odgovor na pitanje koje je izgledalo tako teško i koje se odnosilo na legitimnu želju: legitimna je samo ona želja koja teži razumu i zadovoljnosti. Kad, i ako, svi ljudi jedino budu želeli da budu zadovoljni, kad niko više ne bude tražio zadovoljstvo i prijatnost, kad više niko ne bude nikog zavodio, nikome pretio, kad svi zajedno budu leteli u pomoć onome ko pati od strasti, tada će, i samo tada, filosof moći da živi bez straha od straha: razum će prožeti celokupnu egzistenciju čoveka i čovečanstva.

Zahvaljujući protivniku razumnog diskursa, zahvaljujući antifilosofu, otkrivena je tajna filosofije: filosof hoće da nasilje iščezne iz sveta. On priznaje potrebu, on prihvata želju, on se slaže da čovek ostaje životinja, a da je ujedno razuman: ono što je važno, to je da se ukine nasilje. Legitimno je želiti ono što umanjuje količinu nasilja koje ulazi u ljudski život; nelegitimno je želiti ono što je povećava.

Tako misao filozofa ne-filozofa je bila osnovana. U stvari, ostaje istina da samo razum može da pruži zadovoljnost, da samo on jeste zadovoljenost (zadovoljenje), ali nije ništa manje istina da je taj razum moguć za čoveka samo u medijumu nasilja; jer čovek nikad ne izlazi iz oblasti u kojoj su mogući nasilje, strah,

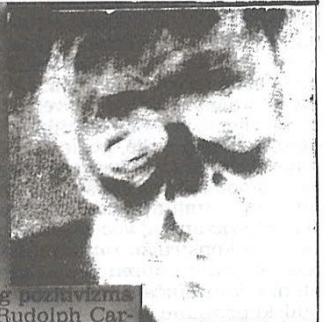
strah od straha. nije dovoljno ponašati se kao da nasilje ne postoji, ne govoriti o njemu, potiskivati strah: ono se čak navešćuje filozofu u strahu od straha; i u čoveku koji hoće da bude razuman, koji hoće da bude razum, strast ostaje pokretač njegove sklonosti da beži pred kretanjem i nastajanjem, a nasilje, ono što ne zavisi od njega već mu se dešava, jeste ono što mu daje hrabrost u odnosu na njegov strah. Potrebno je da se on okrene nasilju i da ga gleda u lice. On više ne može da odbacuje kao zabludu i varku ono što je čovek učinio s njegovim diskursom filozofa u svakodnevnom životu, on mora, kao i taj čovek, da se služi onim što je izmislio razum **homo faber-a**: ako tu postoji neka razlika, ona je u tome što filosof zna zašto se njim mora služiti i s kojom svrhom hoće da se njim služi. Jednom rečju, on ne može da skoči u prisustvo: jedini put koji tamo vodi prolazi kroz spoznavanje stvarnosti, onoga što pruža otpor i preči i što se ne može negirati sredstvima koja su njegove prirode. Mada je neophodno da on večito ponavlja: »razum, razum«, on nije dovoljno učinio tim obraćanjem ljudskom dostojanstvu; jer to dostojanstvo mora da se dokaže u svakodnevnoj egzistenciji.

S francuskog prevela: Ana Moralić

Eric Weil, *Logique de la Philosophie*, Vrin, 1967.

POST-PRAGMATIZAM

Ričard Rorti

Mada u ovim esejima upotrebljavam termin »pragmatizam« a i sebe nazivam pragmatistom, moram priznati da ovaj termin ostaje pomalo neodređen i dvosmislen. On se uobičajeno definisao s obzirom na skup doktrina o značenju i istini, koji je zajednički Persu (Charles Sanders Peirce), Džemu (William James) i Đuiju (John Dewey). Uprkos tome, ova tri velika filozofa su imali sasvim različite interese i posvetili su se sasvim različitim problemima. Upotreba termina »pragmatizam« koji ujedinjuje ove autore, je do izvesne mere namenjen nametanju veštačkog jedinstva u istoriju filozofije.

Tokom svog života, Pers je pokušao da bude sistematičan filozof. On je podigao ogromne arhitektonske strukture mišljenja, i to one strukture koje su pretpostavljale sintezu simboličke logike, metafizike »evolucione ljubavi« i onog što je Pers nazivao »duh labaratorijske nauke«. Nasuprot njemu, Džems je sasvim zanemario konstrukciju — sistema, i zaista je bio sumnjičav prema njemu. Pošto je bio zatečen Persovim pokušajem, Džems je od njega preuzeo samo ideju onog što bi se moglo nazvati »pragmatička teorija značenja« — doktrina po kojoj je naša koncepcija objekta, u stvari, samo naša koncepcija njegovih posledica, koje eventualno mogu imati praktične učinke i usmeravati naše ponašanje.

Džems je razvio ovu doktrinu, definišući istinita uverenja kao uverenja koja deluju — tj. uobičajeni postupak koji je najpogodnije sredstvo za zadovoljenje želja organizma. Ova definicija je ključ »pragmatičke teorije istine« — teorije čiji je egzaktan iskaz bio sporan skoro tokom celog veka. Džems je načelno usvojio ovu teoriju kako bi izmirio nauku i religiju, tvrdeći kako religioznu veru i naučne teorije vidi kao sredstvo za različite ciljeve koji nemaju potrebu za sukobom.

Dok je Pers uglavnom bio zaokupljen logikom i matematikom, a Džems religijom, Đui se uglavnom interesovao za etiku i socijalnu teoriju. On je bio jedan od onih prekretnih mislioca našeg veka (zajedno sa, recimo, Max Weber-om i Beatrice i Sidney Webb-om) koji je pomogao da se formulišu politički vidici i nade, koje mi danas nazivamo »socijal-demokratskim«. ¹⁾ Đui je bio manje zainteresovan da izoštri Persove i Džemsove formulacije o pragmatičkim teorijama značenja i istine, nego što je bio spreman da ih primeni kako bi razjasnio osnov za pragmatički pristup moralu i politici — pristup koji se uzdržavao od traganja za transcendentnim univerzalnim vrednostima, za zavodljivim kriterijumima dobrog i ispravnog ili za metafizičkim uslovima mogućnosti moralnog delovanja.

Onaj ko danas pokušava da uopšti savremena intelektualna kretanja, moraće da u okviru posleratnog američkog filozofskog mišljenja, identifikuje pokret koji se zove »neo-pragmatizam«. U ovom pokretu dominiraju tri autora: Kvajn (Willard van Orman Quine), Patnam (Hilary Putnam) i Dejvidson (Donald Davidson). Sve je počelo 1949 g. kada je Kvajn napisao svoj slavni esej *Dve dogme empirizma* (»Two Dogmas of Empiricism«) — u kojem je odbacio analitičko-sintetičku distinkciju (razliku između iskaza »istina na osnovu značenja« i iskaza »istina na osnovu činjenica«.) Ovo odbacivanje i Kvajnov holi-

tički argument je uspeo da sruši temelje logičkog pozitivizma (filozofija Rasla /Bertrand Russell/, Karnapa /Rudolph Carnap/, Rajhenbaha /Hans Reichenbach/, Ejera /A. J. Ayer/, i drugih) — filozofska škola koja je dominirala američkom filozofijom tokom četrdesetih, u periodu kada se na pragmatizam gledalo kao na nešto zastarelo.²⁾

Svoju sumnju u vezi sa analitičko-sintetičkom razlikom, Kvajn je razvio, u mnogo opštiju kritiku razlike između »jezika« i »činjenice« — razlika je značajna samo pod uslovom da neko misli da rečenice predstavljaju činjenice, ili da je jezik sredstvo predstavljanja. U suprotnom, o rečenicama se može misliti kao o prostim tragovima i glasovima koje organizam proizvodi kako bi se održao u svojoj okolini. Ovaj drugi, anti-representacionistički pristup, sličan je Đuijevom darvinističkom opusu prirode uverenja i mišljenja, koji isto tako potseća na Persovu definiciju vere kao »naviknutog delanja«.

Međutim, Kvajn je kombinovao ovu tendenciju prema anti-representacionizmu sa tvrdnjom da jezik prirodnih nauka »odslikava istinsku i konačnu strukturu realnosti« na takav način, na koji to nisu u stanju da urade druge vrste diskursa. Patnam i Dejvidson su prigovorili da je ovaj fizikalizam nedosledan sa Kvajnovim krupnijim namerama, i nastojali su da razviju filozofska gledišta koja su sačuvala Đuija, — slično aspektima Kvajnovog razmatranja vlastitog fizikalizma kao nesretnog ostatka njegove pozitivističke mladosti.

Dejvidson je najradikalniji i najorginalniji savremeni američki filozof, koji je čist predstavnik »novog pragmatizma«.³⁾ On je u potpunosti razvio anti-representacionističku filozofiju jezika, u kojoj se, kao što Dejvidson kaže, »potpuno ukida granica između našeg znanja jezika i našeg znanja o opštem snalaženju u svetu«.⁴⁾ On je stoga osavremenio Đuijev pokušaj formulisanja darvinističkog prikaza ljudskog saznanja, koje je transformisao od duha (ili »svesti« ili »iskustva«) ka jeziku održavajući tako prednost tzv. »lingvističkog obrta« kojeg je inicirao Frege i nastavio Rasel, Karnap i drugi logički pozitivisti.

Filozofi u anglo-saksonskim zemljama pokušavaju da se drže na distanci od uticaja Hegela, Nicea i Hajdegera (autora koje radije čitaju diplomirani studenti filozofije u Americi). Međutim, anti-representacionizam koji pragmatizam i neo-pragmatizam povezuje sa Niceom i Deridom, kao što istorizant Đuija i Patnama povezuje sa Hegelom i Hajdegerom⁵⁾ sugeriše da će ovoj izolaciji ubrzo doći kraj. Kada se to bude desilo, američki pragmatisti i neopragmatisti — Pers, Džems, Đui, Kvajn, Patnam, Dejvidson — će biti sagledani u novom svetlu, da pripadaju jednoj tradiciji, glavnoj struji američkog filozofskog mišljenja, onoj tradiciji u kojoj je logički pozitivizam bio naprosto kratki prekid.

1) Za važnost Đuija u ovom kontekstu vidi: James T. Kloppenberg *Uncertain Victory: Social Democracy and Progressivism in European and American Thought, 1870 — 1920*, Oxford Univ. Press, New York, 1986.

2) Za detaljniju analizu o odnosu između pozitivističkih doktrina i Kvajnovog neo-pragmatičke kritike istih, vidi: Morton White, *Towards Reunion in Philosophy*, Harvard Univ. Press, Cambridge, Mass., 1956.

3) Vidi: Joseph Murphy, *Pragmatism: From Pierce to Davidson*, Westview Press, Boulder, 1990. U ovoj se knjizi nalaze kratki i jasni opisi odnosa između Persa, Džemsa, Đuija, Kvajna i Dejvidsona. Marjefeta knjiga je verovatno najupotrebljiviji uvod u američki pragmatizam.

4) Donald Davidson, »A Nice Derangement of Epitaphs« — knjizi, *Truth and Interpretation: Perspectives on the Philosophy of Donald Davidson*, ed. Ernest LePore, Blackwell, Oxford, 1986, p. 445-446.

Sa engleskog: Obrad Savić